

मुंबई येथील उच्च न्यायालयात

औरंगाबाद येथील खंडपीठ

रिट पिटीशन नंबर 12746 ऑफ 2024

श्री. छाया नारायणबुवा गोसावी,

वय: ६१ वर्षे. व्यवसाय : निवृत्त

रा. द्वारा श्रीकांत गोसावी, अॅड.

नाथ गल्ली, पैठण, तालुका: पैठण,

जिल्हा छत्रपती संभाजीनगर

... याचिकाकर्ते

विरुद्ध

श्री. सुधीर रामनाथ चोरमले

वय: ३३ वर्षे, व्यवसाय : शेती

रा. पोस्ट चांगतपुरी, तालुका: पैठण,

जिल्हा छत्रपती संभाजीनगर

... प्रतिवादी

- एस. एस. ठोंबरे, याचिकाकर्त्याचे वकील
- ए. ए. निंबाळकर, प्रतिवादीचे वकील

कोरम (आर. एम. जोशी, जे.)

दिनांक : ०७ जानेवारी २०२५

निकाल :

1. ही याचिका पुनरीक्षण याचिका क्रमांक ९९/२०२१ मध्ये सहधर्मादाय आयुक्तांनी (थोडक्यात 'जेसीसी') दिलेल्या १५.०७.२०२४ च्या आदेशावर आक्षेप घेते, ज्यात सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांनी (थोडक्यात 'एसीसी') दिनांक २१.१२.२०१२ रोजी दिलेल्या आदेशानुसार स्थावर मालमत्तेच्या संदर्भात ट्रस्टच्या नोंदणीचे प्रमाणपत्र मंजूर केले म्हणजेच इनाम मालमत्ता गट क्रमांक १ चांगतपुरी, ता. पैठण, जि.छत्रपती संभाजीनगर ५ अ २ आर (विषय मालमत्ता) .

2. ज्या वस्तुस्थितीमुळे ही याचिका दाखल करण्यात आली ती थोडक्यात खालीलप्रमाणे सांगता येईल:

याचिकाकर्ते विषयमालमत्तेच्या बाबतीत इनामदार यांचे चिरंजीव आहेत. सुरवातीला विषयमालमत्ता इनामदार यांच्या नावावर होती. पैठण येथील श्री विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर तीर्थ खांब च्या देखभालीच्या उद्देशाने या इनामची निर्मिती करण्यात आली होती. इनाम रद्द केल्यानंतर नंतरच्या काळात महसुली नोंदी बदलण्यात आल्या. ही जमीन मंदिराच्या नावे दाखवण्यात आली आणि इतर हक्क स्तंभात इनामदार यांचे नाव समाविष्ट करण्यात आले. त्यासाठी प्रतिवादीने महाराष्ट्र सार्वजनिक विश्वस्त अधिनियम, १९५० च्या कलम १९ अन्वये (थोडक्यात 'कायदा') अर्ज दाखल केला होता. चांगतपुरी गावातील मंदिराची श्री विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर तीर्थ खांब, चांगतपुरी या नावाने सार्वजनिक ट्रस्ट म्हणून

नोंदणी करणे. या अर्जात संबंधित मालमत्ता ही ट्रस्टची मालमत्ता असल्याचे दाखवण्यात आले होते. या अर्जाच्या अनुषंगाने एसीसीने दिनांक २१.१२.२०१२ च्या आदेशाद्वारे मागणीनुसार नोंदणी मंजूर केली. या आदेशाची माहिती मिळताच याचिकाकर्त्याने त्यावर आक्षेप घेत कायद्याच्या कलम ७०-अ अन्वये जेसीसीकडे पुनरीक्षण अर्ज दाखल केला. हा अर्ज 21.09.2021 रोजी दाखल करण्यात आला होता.

3. जेसीसीसमोर याचिकाकर्त्याचे असे प्रकरण आहे की तो इनामदार, इनाम जमीनीचा ताबेदार आणि मालक आहे आणि त्याचे किंवा त्याच्या पूर्वजांचे म्हणणे न ऐकता यापूर्वी, हा आदेश एसीसीने पारित केला होता. हा आदेश त्यांच्या माहितीत नव्हता, असे अर्जात नमूद करण्यात आले आहे. त्याची माहिती मिळताच त्यांनी प्रमाणित प्रत मिळविण्यासाठी अर्ज दाखल केला व पुनरावलोकनाला प्राधान्य देण्यात आले.

4. या अर्जाला प्रतिवादीने विरोध केला होता. प्रतिवादी विद्वान जेसीसीने दिनांक १५.०७.२०२४ रोजी आदेश देऊन हा अर्ज दोन बाबींवर फेटाळून लावला आहे, ती म्हणजे पुनरीक्षण अर्ज मुदतीत दाखल केला नाही आणि मालमत्तेच्या मालकी हक्काचा मुद्दा या कार्यवाहीत ग्राह्य धरता येणार नाही.

5. याचिकाकर्त्याच्या अभ्यासू वकिलाचे असे म्हणणे आहे की संबंधित मालमत्ता ही इनाम जमीन आहे हे दर्शविण्यासाठी रेकॉर्डवर पुरेसे कागदोपत्री पुरावे आहेत आणि

महसुली नोंदीवरून स्पष्टपणे दिसून येते की सुरुवातीला ती मालमत्ता इनामदार च्या नावावर होती आणि नंतर ती मंदिराच्या नावावर दर्शविली गेली आणि इतर हक्क स्तंभात इनामदाराचे नाव नोंदवले गेले. या याचिकेच्या पेपर बुकचा भाग असलेल्या फेरफार नोंदी आणि महसुली नोंदीकडे त्यांनी न्यायालयाचे लक्ष वेधले. ट्रस्टच्या नोंदणीसाठी प्रतिवादीने दाखल केलेला अर्ज सन २००२ मध्ये बांधण्यात आलेल्या मंदिरासंदर्भात आहे आणि त्यामुळे संबंधित जमीन त्या मंदिराच्या देखभालीसाठी इनाम असण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही असा त्यांचा युक्तिवाद आहे. ज्या मंदिरासंदर्भात ट्रस्टची नोंदणी मागितली जाते, त्यापेक्षा वेगळ्या मंदिराचे अस्तित्व महसुली नोंदीवरून दिसून येते, असा युक्तिवाद केला जातो. त्यांनी न्यायालयाचे लक्ष ग्रामपंचायतीकडून प्राप्त झालेल्या माहितीकडे वेधले, जी मंदिराच्या नोंदणीसंदर्भात आहे, आणि याचिकाकर्त्याला कळविण्यात आले की, श्री विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर तीर्थ खांब, चांगटपुरी या नावाने कोणतेही मंदिर नोंदणीकृत नाही. श्री विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर तीर्थ खांब मंदिर २००२ मध्ये आपल्या वैयक्तिक मालमत्तेत बांधल्याचा दावा करणाऱ्या खासगी व्यक्तीने दिलेल्या लेखी लेखाकडेही त्यांनी न्यायालयाचे लक्ष वेधले. एसीसीने दिलेला आदेश कायद्याने टिकाऊ नाही, कारण विषयमालमत्तेत स्वारस्य असलेल्या व्यक्तीला कोणतीही नोटीस बजावण्यात आलेली नाही, असा त्यांचा युक्तिवाद आहे. या कायद्याच्या कलम १९ अन्वये प्रथम इच्छुक व्यक्तीला नोटीस बजावणे एसीसीचे कर्तव्य असून प्रकाशनाद्वारे नोटीस बजावली तरी ती मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होणाऱ्या वृत्तपत्रात करावी लागते,

असे त्यांचे म्हणणे आहे. ज्या वृत्तपत्रात ही नोटीस छापण्यात आली होती, ते वृत्तपत्र म्हणजे दैनिक शासन सम्राट मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होत नाही, असा त्यांचा युक्तिवाद आहे. वृत्तपत्र । अशी नोटीस स्वीकारण्याच्या हेतूने एसीसीनेही मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होणाऱ्या वृत्तपत्रात नोटीस प्रसिद्ध केल्याचा निष्कर्ष नोंदवलेला नाही , असा त्यांचा युक्तिवाद आहे. या सह अन्य युक्तिवादांसह त्यांनी संबंधित आदेशात हस्तक्षेप करण्याची मागणी केली आहे.

6. प्रतिवादीच्या अभ्यासू वकिलांनी जेसीसीकडे याचिकाकर्त्याने दाखल केलेल्या विलंबाच्या भरपाईसाठी कोणताही अर्ज नाही किंवा पुनरावलोकन दाखल करण्यास झालेल्या विलंबाबद्दल कोणतेही तर्कसंगत स्पष्टीकरण दिले गेले नाही या कारणास्तव याचिकेच्या सुनावणीस आक्षेप घेतला. आपल्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ त्यांनी श्री गोस्वामी रमेशपुरी गुरु महेशपुरी (मृत) वि.मधुकरराव पुत्र शंकरराव खोडे व इतर द्वितीय अपील क्रमांक १४९/२००६ ने नागपूर खंडपीठात १४.०३.२०२२ रोजी निर्णय दिला, यांच्या प्रकरणात या न्यायालयाच्या निकालाचा आधार घेतला. ज्यात या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की मर्यादेचा कायदा हा सार्वजनिक धोरणाचा विषय आहे ज्यात असे नमूद केले आहे की शिळे दावे उत्तेजित केले जाऊ शकत नाहीत आणि विहित कालमर्यादा नसली तरीही वाजवी वेळेत दाखल न केल्यास कार्यवाही ग्राह्य धरली जाऊ शकत नाही. त्यांचा पुढील युक्तिवाद असा आहे की पुनरीक्षण अर्ज स्पष्टपणे सूचित

करतो की याचिकाकर्ते संबंधित मालमत्तेचे मालक असल्याच्या कारणास्तव एसीसीने दिलेल्या आदेशावर आक्षेप घेण्याचा प्रयत्न करीत होते. त्यांच्या मते, या दाव्यावर कायदानुसार अधिकाऱ्यांनी दिलेल्या अधिकारांचा वापर करून निर्णय घेण्यास परवानगी नाही. आपल्या युक्तिवादाचे समर्थन करण्यासाठी त्यांनी नाना लक्ष्मण तापकीरे आणि अन्य विरुद्ध विजय अर्जुन भगत व इतर, २०२४ (१) ऑल एमआर ५८१ या खटल्यातील या न्यायालयाच्या निकालाचा आधार घेतला. अखेर त्यांनी या न्यायालयाच्या खंडपीठाच्या रामनारायण मणिलाल साहू व इतर विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य व इतर, २००५ (२) एम.एच.एल.जे.९५, निकालावर विश्वास ठेवला. मालकी हक्काचा मुद्दा दिवाणी न्यायालय ठरवू शकतो, कायद्याखालील अधिकाऱ्यांद्वारे नाही, तसेच या युक्तिवादाचे समर्थन करण्यासाठी आवाहनित आदेशाच्या परिच्छेद ९ कडे ही न्यायालयाचे लक्ष वेधले आहे, ज्यात असे म्हटले आहे की, याचिकाकर्ते इनामदार, पुजारी किंवा जमिनीचे मालक आहेत किंवा नारायण दत्तात्रय बुवांच्या वारसदारांशी त्यांचे संबंध आहेत हे दर्शविणारे कोणतेही पुरावे सादर करण्यात अपयशी ठरले आहेत.

7. कायदानुसार जिथे कोणतीही कार्यवाही सुरू करण्यासाठी मर्यादेचा कालावधी निश्चित केलेला नाही, तेथे वाजवी वेळेत अशी कार्यवाही सुरू करावी या विधानाबाबत वाद होऊ शकत नाही. त्या वेळची तर्कसंगतता मात्र प्रत्येक प्रकरणानुसार आणि त्यात गुंतलेल्या तथ्यांच्या विशिष्टतेवर अवलंबून असेल. तिकडे या संदर्भात कोणतेही स्ट्रेट

जॅकेट फॉर्म्युला स्वीकारता येणार नाही. सध्याच्या खटल्याचा विचार केल्यास याचिकाकर्ता पैठणचा रहिवासी आहे, तर संबंधित जमीन चांगतपुरी येथे सुमारे ३० ते ४० किलोमीटर अंतरावर आहे. त्यांना किंवा त्यांच्या पूर्वजांना कोणतीही नोटीस बजावण्यात आली नव्हती आणि त्यामुळे एसीसीने दिलेल्या आदेशाची त्यांना माहिती नव्हती आणि त्याची माहिती मिळाल्यानंतर त्यांनी जेसीसीसमोर कायद्याच्या कलम ७०-अ अन्वये याचिका दाखल केली. मर्यादेच्या या मुद्द्यावर खटल्यातील वस्तुस्थितीच्या प्रकाशात निर्णय घेणे आवश्यक असल्याने, खालील प्राधिकरणांकडे उपलब्ध असलेल्या रेकॉर्डवरील भौतिक पुरावे विचारात घेऊन निकालाच्या उत्तरार्धात त्याचे उत्तर दिले जाईल.

8. ट्रस्ट च्या नोंदणीचा अर्ज करण्यात आला आहे. कायद्याच्या कलम १८ अन्वये प्रतिवादीने दाखल केले. श्री विठ्ठल रुक्मिणी मंदिर चांगतपुरी, ता. पैठण, जि. औरंगाबाद येथे ट्रस्ट स्थापन करण्यात येणार असल्याचे अर्जात नमूद करण्यात आले आहे. ट्रस्टसाठी इनाम जमीन (विषय मालमत्ता) उपलब्ध असल्याचा दावा त्यात करण्यात आला आहे. ते या जमिनीत मंदिर आहे, असा ही दावा केला जातो. त्यातील अर्जदार क्रमांक १ ने दावा केला की तो मंदिराजवळ राहतो आणि त्याचे व्यवस्थापन करतो. ट्रस्टची प्रारूप योजना, विश्वस्तांचे संमतीपत्र, विषयजमिनीचा ७/१२ उतारा, नकाशा,

गाव उतारा ८ अ, ग्रामपंचायतीने मंजूर केलेला दिनांक २२.०७.२०१२ चा ठराव अर्जासोबत जोडण्यात आला.

9. धर्मादाय आयुक्त कार्यालय, मालमत्ता व ग्रामपंचायत कार्यालयाला एसीसीने नोटीस बजावली आहे. ते 'दैनिक शासन सम्राट'मध्ये प्रसिद्ध झाले होते. या नोटिसांच्या आधारे संबंधित मालमत्तेसाठी ट्रस्टची नोंदणी करण्याचे आदेश काढण्यात आले. कायद्यातील तरतुदींनुसार एसीसीने ट्रस्टची नोंदणी करण्याचा आदेश दिला आहे का, याचा विचार या न्यायालयाने करणे आवश्यक आहे. या टप्प्यावर हे कायद्याच्या कलम 19 मधील तरतुदींचा विचार करणे समर्पक ठरेल, जे खालीलप्रमाणे आहे:

कलम १९ - नोंदणीसाठी चौकशी

कलम १८ अन्वये अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर किंवा सार्वजनिक न्यासामध्ये स्वारस्य असलेल्या किंवा स्वतःच्या प्रस्तावावर कोणत्याही व्यक्तीने केलेल्या अर्जावर उपायुक्त किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त तीस दिवसांच्या आत विहित पध्दतीने चौकशी करतील याची खातरजमा करण्याच्या उद्देशाने -

- (i) ट्रस्ट अस्तित्वात आहे की नाही आणि असा ट्रस्ट सार्वजनिक ट्रस्ट आहे की नाही,
- (ii) कोणतीही मालमत्ता अशा ट्रस्टची मालमत्ता आहे का,

- (iii) ट्रस्टच्या विषय- बाब संपूर्ण किंवा कोणताही भरीव भाग त्याच्या कार्यक्षेत्रात स्थित आहे की नाही,
- (iv) अशा ट्रस्टचे विश्वस्त व व्यवस्थापक यांची नावे व पत्ते,
- (v) अशा ट्रस्टच्या विश्वस्त पदाच्या उत्तराधिकाराची पद्धत,
- (vi) अशा ट्रस्टची उत्पत्ती, स्वरूप आणि उद्दिष्ट,
- (vii) अशा ट्रस्टचे एकूण सरासरी वार्षिक उत्पन्न आणि खर्च, आणि
- (viii) कलम 18 च्या उपकलम (5) अन्वये विहित केल्याप्रमाणे इतर तपशील.

त्यामुळे वरील तरतुदीनुसार एसीसीने विहित पद्धतीने चौकशी करावी, जेणेकरून कोणतीही मालमत्ता अशा ट्रस्टची मालमत्ता आहे की नाही याची खातरजमा केली जाईल. हे निश्चित करण्यासाठी एसीसीने काही चौकशी केली की नाही हे पाहणे आवश्यक आहे. ज्या पद्धतीने चौकशी करायची आहे त्याची नियम 7 मध्ये तरतूद केली आहे, ज्यात असे लिहिले आहे:

7. चौकशीची पद्धत अधिनियमात व या नियमांमध्ये अन्यथा तरतूद वगळता, कलम १९, २२, २२ अ, २८, २९, ३६, ३९, ४१ ड, ४१ ई (३), ४३ (२) (अ), ४७, ५० अ, ५१, ५४ (३) आणि ७९ ए (२) अन्वये किंवा इतर कोणत्याही चौकशीसाठी चौकशी करणे किंवा धर्मादाय आयुक्त या कायद्याच्या उद्देशाने घेण्याचे निर्देश देऊ शकतात,

प्रेसिडेन्सी स्मॉल कॉज कोर्ट ॲक्ट, १८८२ अंतर्गत आणि इतरत्र प्रांतीय लघु कारण न्यायालय अधिनियम, १८८७ अंतर्गत खटल्यांच्या सुनावणीसाठी विहित केलेल्या प्रक्रियेनुसार शक्य तितक्या बृहन्मुंबई प्रदेशात आयोजित केले जाईल, कोणत्याही चौकशीत पक्षकार वैयक्तिकरित्या किंवा त्याच्या मान्यताप्राप्त एजंटद्वारे किंवा त्याच्यावतीने कार्य करण्यासाठी नियुक्त केलेल्या वकिलाद्वारे उपस्थित राहू शकतो:

परंतु अशी कोणतीही उपस्थिती उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांनी निर्देश दिल्यास पक्षाकडून वैयक्तिकरित्या केली जाईल. या नियमानुसार, कलम १९ अन्वये अन्यथा चौकशी केल्याशिवाय, सध्याच्या खटल्यास लागू असलेल्या प्रांतीय लघुवाद न्यायालय अधिनियम, १८८७ अंतर्गत खटल्यांच्या सुनावणीसाठी विहित केलेल्या प्रक्रियेनुसार शक्य तितक्या चौकशी केली जाईल.

१०. चौकशी करण्यापूर्वी नियम ७ अ सार्वजनिक सूचना देणे बंधनकारक करते. उपरोक्त नियम पुनरुत्पादन करणे आवश्यक आहे, ज्यात असे लिहिले आहे:

७ अ. काही चौकशी करण्यापूर्वी सार्वजनिक सूचना.

(१) सार्वजनिक ट्रस्ट अस्तित्वात आहे की नाही किंवा कोणतीही मालमत्ता सार्वजनिक ट्रस्टची आहे की नाही, याबाबत कलम १९, २२, २२ अ, २८ किंवा २९ अन्वये कोणतीही चौकशी करावयाची असल्यास उपायुक्त किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त, या नियमातील तरतुदींच्या अधीन राहून, उपनियम (३) मधील तरतुदीनुसार अशा

चौकशीची जाहीर सूचना देतील आणि संबंधित सर्व व्यक्तींना काही असेल तर त्याला त्यांचे आक्षेप सादर करण्याचे आवाहन करतील,

(2)(अ) अर्जावर अशी कोणतीही चौकशी सुरू झाल्यास उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त, लेखी आदेशाद्वारे:-

(i) अर्जदाराने अशी सार्वजनिक नोटीस देण्याच्या पद्धतीचा विचार करून ठराविक कालावधीत अशी सार्वजनिक नोटीस देण्याचा अंदाजित खर्च भरावा; किंवा

(ii) एका किंवा अधिक स्थानिक वृत्तपत्रांमध्ये जाहिरातीद्वारे अशा सूचना प्रसिद्ध करण्याचे आदेश इतर प्रकाशन पद्धतींव्यतिरिक्त दिल्यास अर्जदाराला उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांनी तयार केलेली सार्वजनिक सूचना संबंधित अधिकाऱ्याने मंजूर केलेल्या वृत्तपत्रांमध्ये स्वखर्चाने प्रसिद्ध करण्याची मुभा द्यावी.

(b) खंड (अ) मध्ये काहीही असले तरी, अर्जदार असा खर्च उचलण्याच्या स्थितीत नसल्याचे समाधान झाल्यास उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त लेखी आदेशाद्वारे अर्जदाराला अशी सार्वजनिक नोटीस अर्जदाराची आर्थिक स्थिती किंवा त्याच्या हिताचे स्वरूप, ट्रस्टची क्षमता लक्षात घेता बजावण्याच्या खर्चाचा संपूर्ण किंवा काही भाग देण्यापासून सूट देऊ शकतात.

(c) जेव्हा अर्जदार वाजवी कारणाशिवाय विशिष्ट मुदतीत अशी सार्वजनिक नोटीस देण्याच्या अंदाजित खर्चाचा भरणा करण्यात अपयशी ठरतो किंवा अर्जदाराला अशी सार्वजनिक नोटीस जमा करण्यास किंवा देण्यास इतकी सूट दिली जाते किंवा जेव्हा उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्तांनी स्वतः च्या प्रस्तावावर चौकशी केली असेल तेव्हा उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त सार्वजनिक न्यासांकडून सुरुवातीला पूर्ण करण्याचा खर्च देण्याचे निर्देश देतील. प्रशासन निधी आणि नंतर अंतिम आदेश देताना ट्रस्ट च्या मालमत्तेतून किंवा कार्यवाहीच्या कोणत्याही पक्षकाराकडून त्याची प्रतिपूर्ती किंवा अन्यथा योग्य वाटेल तसे योग्य आदेश देईल.

(d) अर्जदाराने अशी सार्वजनिक नोटीस देण्याचा अंदाजित किंवा प्रत्यक्ष खर्च ठराविक मुदतीत जमा न करणे किंवा भरणे किंवा या उपनियमाप्रमाणे विहित वेळेत स्वखर्चाने वृत्तपत्रांमध्ये जाहिरात म्हणून प्रसिद्ध न करणे, हे कलम ६७ च्या उद्देशाने या नियमातील तरतुदीचे उल्लंघन ठरेल.

(3) उप किंवा सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त अशा चौकशीची जाहीर सूचना देतील किंवा कारणे देतील -

(a) एकतर त्या प्रदेशात व्यापक प्रसार असलेल्या एका किंवा अधिक स्थानिक वर्तमानपत्रांमध्ये जाहिरात देऊन किंवा ढोल-ताशांच्या गजरात किंवा कोणत्याही

परिस्थितीत त्याला पुरेशी वाटणारी इतर कोणतीही पद्धत, संबंधित मालमत्तेचे मूल्य आणि वृत्तपत्रातील जाहिरातींचा खर्च उचलण्याची ट्रस्टची क्षमता, आणि

(b) अशा नोटीसची प्रत चिकटवून त्यांच्या कार्यालयाच्या 'सूचना फलकावर' किंवा धर्मादाय आयुक्तांच्या अधिकृत संकेतस्थळावर अशी नोटीस प्रसिद्ध करून आणि मालमत्तेच्या काही ठळक भागावर, जर काही असेल तर, आणि

(c) अशा मालमत्तेचा ताबा किंवा ताबा असलेल्या व्यक्तीला नोटीस बजावून.

(४) उपनियम (१) अन्वये सादर केलेली कोणतीही हरकत नोटीस प्रसिद्ध झाल्यापासून तीस दिवसांच्या आत सादर केल्याशिवाय सर्वसाधारणपणे ग्राह्य धरली जाणार नाही.

उपनियम १ नुसार सर्व संबंधितांनी हरकती असल्यास त्या सादर करण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे. म्हणजेच संबंधितांना नोटीस बजावणे बंधनकारक आहे. अशा नोटिशीव्यतिरिक्त, नोटीस प्रकाशित करणे देखील आवश्यक आहे. उपनियम २ (अ) दर्शवितो की एसीसी आदेशाद्वारे प्रकाशनाच्या इतर पद्धतींव्यतिरिक्त एक किंवा अधिक स्थानिक वृत्तपत्रांमध्ये नोटीस प्रकाशित करेल. उपनियम (३) नुसार मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होणाऱ्या वृत्तपत्रांमध्ये अशा प्रकारची नोटीस प्रसिद्ध करणे आवश्यक आहे.

11. या टप्प्यावर, एसीसीने दिलेल्या आदेशाची नोंद घेणे समर्पक ठरेल ज्यावर आक्षेप घेण्यात आला होता. पुनरावलोकनात जेसीसीसमोर. या आदेशावरून असे दिसून येते की, संबंधित प्राधिकरणाने व्यावहारिकरित्या प्रतिज्ञापत्राचे आधारे प्रतिवादीचे युक्तिवाद मान्य केले. प्रतिवादी कोणत्याही प्रकारे विषय मालमत्तेशी संबंधित होता असे सूचित करणारा दुसरा कोणताही पुरावा नव्हता. याशिवाय एसीसीसमोर महसुली नोंदीच्या स्वरूपात पुष्कळ पुरावे होते जे नारायणबुवांच्या हक्कांचे अस्तित्व इतर हक्क स्तंभात दर्शवितात. तसे असेल तर एसीसीने त्याला नोटीस बजावणे नितांत गरजेचे होते. आता जेसीसीच्या आदेशाचा हवाला देत प्रतिवादीच्या वतीने युक्तिवाद करण्याचा प्रयत्न केला जातो की, संबंधित नारायणबुवांचा मृत्यू सन २००० मध्ये झाला असल्याने त्यांना नोटीस बजावण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. असा निष्कर्ष कायद्यातील तरतुदींशी सुसंगत नसल्यामुळे टिकू शकत नाही. जेव्हा एसीसीसमोर संकेत देणारे पुरावे होते. विषयमालमत्तेत इच्छुक व्यक्ती आहे, या कायद्याच्या कलम १९ नुसार अशा व्यक्तीला नोटीस बजावणे बंधनकारक होते. अर्थात नारायणबुवांना किंवा त्यांच्या वारसदाराला नोटीस बजावली जात नाही. त्यामुळे नियम ७ अ चे अनिवार्य स्वरूपाचे पालन होत नाही.

12. याव्यतिरिक्त, हे आवश्यक आहे की व्यापक प्रसार असलेल्या वृत्तपत्रात सूचना प्रसिद्ध करणे आवश्यक आहे. मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होणाऱ्या वर्तमानपत्रात

बजावणी म्हणून अशी नोटीस प्रसिद्ध केल्याची नोंद एसीसीने केलेली नाही. त्यामुळे चौकशी करण्यापूर्वी संबंधित नियमांचे पालन झाले नसल्याने कायद्याच्या कलम १९ अन्वये दाखल केलेल्या अर्जावर सुनावणी घेऊन ट्रस्टची नोंदणी करण्यासाठी एसीसीने चुकीच्या पद्धतीने पुढील कार्यवाही केली आहे.

13. आता एसीसीने ट्रस्टची मालमत्ता असल्याच्या प्रकरणात कायद्याच्या कलम १९ (२) नुसार आवश्यक ती चौकशी केली आहे की नाही हे पाहणे आवश्यक आहे. कलम १९ आणि या कायद्यांतर्गत तयार करण्यात आलेल्या नियम ७ व ७ अ यांचे एकत्रित वाचन केल्यास असे स्पष्ट होते की, संबंधित व्यक्तीला नोटीस बजावण्याचा हेतू एसीसीला कोणतीही मालमत्ता ट्रस्टची मालमत्ता आहे की नाही हे ठरविण्यास सक्षम करणे हा आहे. यात कोणत्याही मालमत्तेचा जर वाद असेल तर मालकी हक्काच्या निर्णयाचा विचार केला जात नाही, परंतु यामुळे प्राधिकरणाला स्वतःचे समाधान करणे निश्चितच शक्य होते. ट्रस्टची दावा केलेली मालमत्ता ही खरं तर त्याची मालमत्ता आहे. त्याचप्रमाणे, संबंधितांना नोटीस पाठविणे आणि मोठ्या प्रमाणात प्रसारित वर्तमानपत्रात नोटीस प्रकाशित करणे, तृतीय पक्षाची मालमत्ता ट्रस्ट मालमत्ता म्हणून दर्शविली जाणार नाही याची खात्री करणे हा हेतू आहे.

14. एसीसीसमोरील चौकशीत रेकॉर्डवरील पुरावे, जमीन इनाम जमीन आहे आणि इनामदाराचे नाव इतर हक्क स्तंभात नोंदविलेले आहे असे सूचित करते. एकदा असे

पुरावे समोर आले की, एसीसीसाठी ते पूर्णपणे अमान्य होते, इनामदार यांना नोटीस बजावू नये. त्याचप्रमाणे, मोठ्या प्रमाणात प्रसारित होणाऱ्या वृत्तपत्रात नोटीस प्रसिद्ध न झाल्याने संबंधित व्यक्तीला स्वारस्य असतानाही अंधारात ठेवण्यात आले. सर्वात धक्कादायक म्हणजे, एसीसी महसुली नोंदीकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष करून केवळ प्रतिज्ञापत्राच्या आधारे प्रतिवादीचे प्रकरण स्वीकारले त्यामुळे नोंदणीचे आदेश देण्यापूर्वी बंधनकारक असलेल्या आवश्यक प्रक्रियेचे पालन झाले नाही.

15. वरील तथ्ये स्पष्टपणे सूचित करतात की असे होऊ शकते. एसीसीसमोर प्रलंबित असलेल्या कार्यवाहीबद्दल याचिकाकर्त्याला कोणतीही माहिती नव्हती आणि म्हणूनच, त्याने संबंधित आदेश लक्षात घेतल्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. विलंबाचा निर्णय घेताना प्रकरणातील वस्तुस्थिती पूर्णपणे समर्पक ठरेल. त्यामुळे याचिकाकर्त्याला संबंधित मालमत्ता ट्रस्ट मालमत्ता म्हणून विषय दाखवून प्रतिवादीने केलेल्या गैरप्रकाराबद्दल जाणून घेण्याची संधी नव्हती. अशा प्रकारे या प्रकरणात दिरंगाई माफ केली नाही, तर न्यायाची पायमल्ली होईल. कोणत्याही परिस्थितीत, प्रतिवादीकडून बेकायदेशीररित्या संबंधित मालमत्ता ताब्यात घेण्याचा हा प्रयत्न होता आणि म्हणूनच, याचिकांवर उशीरा सुद्धा सुनावणी घेणे योग्य प्रकरण आहे.

16. इनामदार, पुजारी किंवा कोणताही मालक किंवा नारायण बुवा हे दर्शविण्यासाठी पुरावे रेकॉर्डवर न ठेवण्याच्या याचिकाकर्त्याच्या विद्वान वकिलाच्या युक्तिवादाबद्दल

मान्य नाही. जेसीसीसमोर याचिकाकर्त्याच्या स्थितीबाबत आक्षेप घेण्यात आला होता. हे म्हणणे पुरेसे आहे की आजपर्यंत प्रतिवादीने स्थितीबद्दल कोणताही वाद केलेला नाही हे या न्यायालयासमोर दाखल केलेल्या उत्तरावरून दिसून येते. या कायद्यांतर्गत होणाऱ्या कार्यवाहीत मालकी हक्काच्या दाव्यावर निर्णय घेता येणार नाही, असा युक्तिवादप्रतिवादीच्या वतीने करण्यात आला आहे.

17. रामनारायण साहू (सुप्रा) यांच्या प्रकरणात या न्यायालयाच्या खंडपीठाने असे म्हटले आहे की, मालमत्तेच्या मालकी हक्कासंदर्भात इतर प्राधिकरणांच्या कोणत्याही निष्कर्षावर दिवाणी न्यायालयाचा निर्णय अवलंबून असेल. कायद्याच्या या भूमिकेबाबत वाद होऊ शकत नाही.

18. हा मुद्दा उपस्थित होतो का? या प्रकरणात मालकी हक्काचा निर्णय गुंतलेला आहे. मालकी हक्काचा मुद्दा गुंतलेला आहे असे मानले असता अभ्यासू जेसीसी चुकली आहे. अभ्यासू जेसीसीने पूर्णपणे दुर्लक्ष केले की याचिकाकर्त्याचा त्याच्या पुनरीक्षण अर्जात विधान करण्याचा हेतू हा आहे की प्रतिवादीला विषय मालमत्तेत कोणताही अधिकार नाही. पुनरीक्षण अर्जाच्या मेमोमध्ये असे दिसून आले आहे की याचिकाकर्त्याने कोणत्याही वेळी विषय मालमत्तेवरील त्याच्या मालकीहक्कासंदर्भात कोणतीही घोषणा मागितली नव्हती. किंबहुना जेसीसीने आपल्यासमोर दिलेला आदेश एसीसीने पूर्णपणे दिलेला आहे, याचा विचार करायला हवा होता. कायद्याच्या कलम १९ मधील तरतुदी

आणि संबंधित नियमांकडे दुर्लक्ष. मालमत्ता ट्रस्टची आहे की नाही याची चौकशी करण्याचे आपले कर्तव्य पार पाडण्यात विद्वान एसीसी अपयशी ठरला आहे. त्यामुळे जेसीसीचे निष्कर्ष विकृत आहेत आणि त्यामुळे ते शाश्वत नाहीत.

19. याचिकाकर्त्याच्या अभ्यासू वकिलांच्या युक्तिवादात तथ्य आढळते की याचिकाकर्ते किंवा त्याच्या पूर्ववर्तीच्या अनुपस्थितीचा फायदा घेऊन, प्रतिवादीने इतरांशी संगनमत करून एसीसीकडे अर्ज दाखल केला होता. त्यांच्या म्हणण्यानुसार, थर्ड पार्टीच्या जमिनी हडपण्याचा संपूर्ण विचार होता आणि हा एक एकत्रित प्रयत्न होता. रेकॉर्डवर ठेवलेली कागदपत्रे लक्षात घेता, वरील युक्तिवादाशी सहमत न होण्याचे कोणतेही कारण नाही. हे समर्पक आहे. नारायणबुवांच्या बाजूने महसुली प्रवेश कायदेशीर व वैध नाही, असा ठराव ग्रामपंचायतीने २२.०७.२०१२ रोजी संमत केला आहे. असा ठराव पूर्णपणे बेकायदेशीर आहे आणि महसुल नोंदीची अचूकता शुद्धता ठरविण्याचा अधिकार ग्रामपंचायतीला नसताना प्रतिवादींना मदत करण्याच्या हेतूने केलेला दिसतो.

20. वरील चर्चेचा परिणाम असा आहे की, या प्रकरणात एसीसीने परिणामांचा विचार न करता अत्यंत आकस्मिक पद्धतीने आदेश दिले आहेत. अशा प्रकारे आदेश देण्यास परवानगी दिल्यास मालमत्तांच्या मालकांवर किंवा त्यात हितसंबंध असलेल्या व्यक्तींवर पूर्वग्रह, न भरून येणारे नुकसान आणि अन्याय होईल. ट्रस्ट कायद्यातील तरतुदींच्या

साहाय्याने असंतुष्ट व्यक्तींकडून बेवारस मालमत्ता हडप केली जाण्याची भीतीही व्यक्त केली जात आहे. महाराष्ट्र राज्याच्या धर्मादाय आयुक्तांना विनंती आहे की, कोणतीही मालमत्ता ट्रस्ट मालमत्ता म्हणून स्वीकारण्यापूर्वी सर्व एसीसी आणि डीवायसीसींना कायदानुसार आणि नियमांनुसार चौकशीच्या प्रक्रियेचे काटेकोरपणे पालन करण्याचे योग्य निर्देश जारी करावेत.

21. वरील निर्देशांचे पालन करण्यासाठी रजिस्ट्री कार्यालयाने या आदेशाची प्रत धर्मादाय आयुक्तांकडे पाठवावी.

22. त्यामुळे याचिका मंजूर करण्यात आली आहे. जेसीसी तसेच एसीसीने आव्हानित केलेले आदेश रद्द केले जातात.

23. प्रतिवादीचे अभ्यासू वकील प्रार्थना करतात की वरील निरीक्षणे या निर्णयापुरतीच मर्यादित असावीत, कारण कोणताही ट्रस्ट स्थापन करणे प्रतिवादीच्या मार्गात अडथळा ठरेल.

24. त्यामुळे निरीक्षणे विशेषतः या आदेशापुरतीच मर्यादित ठेवण्यात आली आहेत आणि कायदानुसार प्रतिवादीच्या ट्रस्ट स्थापन करण्याच्या अधिकारावर त्याचा परिणाम होणार नाही.

(आर. एम. जोशी, जे.)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X